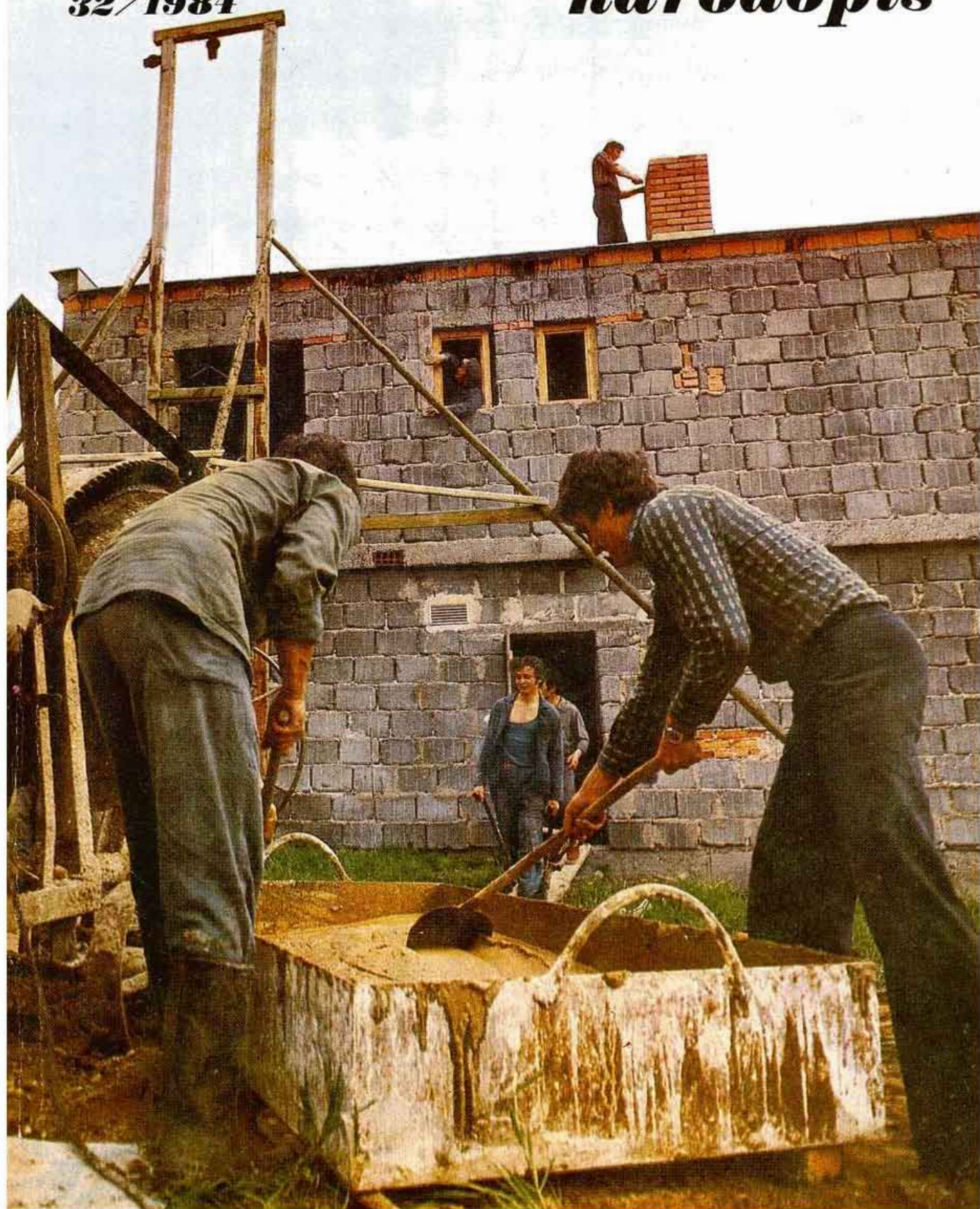

3

32/1984

Slovenský národopis

Na obálke: *1. strana: Svojpomoc pri stavbe domu, hlavná forma súčasnej individuálnej výstavby na slovenských dedinách. Dobrovoľná stavbárska čata, zložená z odborníkov a laikov, pracuje na základe reciprocitu vykonanej práce, zriedkavejšie za mzdu. Sebechleby, okr. Zvolen. Foto M. Vančo, 1980.*

3. a 4. strana: Pôdorysy, rez a skutkový stav dvojpodlažného domu s pivnicou, postaveného koncom šesťdesiatych rokov v radovej zástavbe v Modre-Kráľovej, okr. Bratislava, podľa projektu inž. arch. Š. Mačaia, ktorý bol odmenený 1. cenou v súťaži „Rodinný dom 1969“. Špecifikum domu spočíva v zachovaní proporcií radovej zástavby obce Kráľová, v dodržaní tradičných požiadaviek regiónu na vinohradnícku pivnicu v dome a vo vyriešení bývania pre 5–6 člennú rodinu. Tieto požiadavky sú natoľko optimálne stvárnené a stavebne nenáročne vyriešené, že sa realizovaný projekt stal v osemdesiatych rokoch 20. storočia typom, podľa ktorého sa v rôznych variantoch stavia v dedinách západoslovenského kraja s radovou zástavbou. Foto J. Hauskrecht, 1984.

K príspevku S. Kovačevičovej: Problémy a úlohy spojené s prestavbou vidieckych sídiel.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emilia Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

K deväťdesiatinám Karola Plicku (Svetozár Švehlák)	365	Václav Frolec päťdesiatnikom (Ján Botík)	513
STÚDIE		Pozdrav knihovníčke Milade Kubovej (Adam Pranda)	521
SOCIALISTICKÁ DEDINA — Miesto a význam tradícií v spôsobe života a kultúre pracujúcich		Problémy a úlohy spojené s prestavbou vidieckych sídiel (Soňa Kovačevičová)	522
Úvod (Václav Frolec)	369	Kontinuita kultúrnych tradícií (Ema Drábiková)	529
Frolec, Václav: Tradiční styky a vzťahy obyvateľ v procese spojovania obcí a slučování jednotných zemédelských družstev	371	Medzinárodná konferencia MKKKB v Prijepolje (Ján Botík)	531
Pranda, Adam: Výskum spôsobu života a kultúry družstevnej dediny Sebechleby (Východiská a výsledky)	400	Medzinárodná vedecká konferencia Žena a rodina našej súčasnosti (Mária Piscová)	534
Kovačevičová, Soňa: Historické korene kultúrneho vývinu dediny a stavebné tradície jej stvárnenia	421	RECENZIE A REFERÁTY	
Nový, Lubomír: Dynamika socioprofesní struktury súčasné jihomoravské vesnice	431	Vydavateľská činnosť Krajského osvetového strediska v B. Bystrici vo vzťahu k tradičnej ľudovej kultúre (Miloš Šípka)	537
Faltán, Lubomír: Niektoré aspekty sociálno-kultúrnych charakteristík obce Víglas v súčasnosti	446	Jablko z nartskej záhrady (Xénia Celnarová)	540
Krekovičová, Eva: K niektorým výsledkom skúmania spevnosti slovenskej dediny a jej dynamiky v čase	466	S. Matugová, Kubínske jarmoky (Lubica Faltánová)	541
Sepláková, Věra: Folklorní povědomí a hudební vkus současných generací (Na příkladu vybraných lokalit Jihomoravského kraje)	479	M. Lamiová, Keramika dvoch tisícročí (Adam Pranda)	543
ROZHLEDY		V. Betáková — M. Zahrádková — E. Gašinec, Cvičenia zo slovenského jazyka (Milan Leščák)	544
Adam Pranda šedesátiletý (Václav Frolec)	505	Narodna tvorčisť ta etnografija 1982 (Mikuláš Nevrlý)	545
		N. A. Bregadze, Očerki po agroetnografii Gruzii (Ján Podolák)	547
		J. Bogataj, Mlinarji in žagarji v dolini Zgornje Krke (Ján Podolák)	549

СОДЕРЖАНИЕ

Карол Плицка девяностолетний (Светозар Швехлак) 365

СТАТЬИ

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ДЕРЕВНЯ — МЕСТО И ЗНАЧЕНИЕ ТРАДИЦИЙ В БЫТУ И КУЛЬТУРЕ ТРУДЯЩИХСЯ

Введение (Вацлав Фролец) 369
Фролец Вацлав: Традиционные контакты и связи населения в процессе соединения деревень и укрупнения единых сельскохозяйственных кооперативов 371
Пранда, Адам: Исследование быта и культуры кооперативной деревни Себехлебы (Исходные положения и результаты) 400
Ковачевичова, Соня: Исторические корни культурного развития деревни и строительные традиции ее оформления 421
Новы, Лубомир: Динамика социально-профессиональной структуры современной деревни в южной Моравии 431
Фалтян, Любомир: Некоторые аспекты социально-культурных характеристик

поселка Вигляш в настоящее время 446
Креквичова, Эва: К некоторым результатам исследования певучести словацкой деревни и ее динамики во времени 466
Шеплакова, Вера: Фольклорное сознание и музыкальный вкус современных поколений (На примере избранных ареалов Южно-Моравской области) 479

ОБЗОРЫ

Адам Пранда шестидесятилетний (Вацлав Фролец) 505
Вацлаву Фролцу пятьдесят лет (Ян Ботик) 513
Привет библиотекарю Миладе Кубовой (Адам Пранда) 521
Проблемы и задачи связанные с перестройкой деревенских поселений (Соня Ковачевичова) 522
Преемственность культурных традиций (Эма Драбикова) 529
Международная конференция МКККБ в Приполе (Ян Ботик) 531
Международная научная конференция Женщина и семья нашей современности (Мария Писцова) 534

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

Dem neunzigjährigen Karol Plicka (Svetozár Švehlák) 365

STUDIEN

DAS SOZIALISTISCHE DORF — ORT UND BEDEUTUNG DER TRADITIONEN IN DER LEBENSWEISE UND KULTUR DER WERKTÄTIGEN

Einleitung (Václav Frolec) 369
Frolec, Václav: Traditionelle Kontakte und Beziehungen der Einwohner im Prozess der Zusammenlegung von Gemeinden und der Vereinigung landwirtschaftlicher Produktionsgenossenschaften 371
Pranda, Adam: Die Erforschung der Lebensweise und Kultur des genossenschaftlichen Dorfes Sebechleby 400
Kováčevičová, Soňa: Historische Wurzeln der Kulturentwicklung des

Dorfes und Bautraditionen seiner Gestaltung 421
Nový, Lubomír: Die Dynamik der sozio-professionellen Struktur des derzeitigen südmährischen Dorfes 431
Faltán, Lubomír: Einige Aspekte der sozial-kulturellen Charakteristiken der Gemeinde Víglaš in der Gegenwart 446
Krekovičová, Eva: Zu einigen Ergebnissen des Studium der Musikalität des slowakischen Dorfes und ihrer Dynamik in der Zeit 466
Šepláková, Věra: Das Folklorebewusstsein und der musikalische Geschmack der heutigen Generationen 479

RUNDSCHAU

Adam Pranda ist sechzig Jahre alt (Václav Frolec) 505
Václav Frolec ist fünfzig Jahre alt (Ján Botík) 513

Gruss an die Bibliothekarin Milada Kubová (Adam Pranda)	521	Konferenz der IKKKB in Prijepolje (Ján Botík)	531
Probleme und Aufgaben, die mit dem Umbau der Dorfsiedlungen verbunden sind (Soňa Kovačevičová)	522	Die internationale wissenschaftliche Konferenz „Die Frau und Familie unserer Gegenwart“ (Mária Piscová)	534
Die Kontinuität der Kulturtraditionen (Ema Drábiková)	529	BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE	
Die internationale wissenschaftliche			

CONTENTS

Karol Plicka is ninety years old (Svetozár Švehlák)	365	Krekovičová, Eva: On some results of investigating the singing character of the Slovak village and of its dynamics in time	466
SOCIALIST VILLAGE — PLACE AND SIGNIFICANCE OF THE TRADITIONS IN THE WAY OF LIFE AND THE CULTURE OF WORKING PEOPLE		Šepláková, Věra: Folkloric consciousness and the musical taste of recent generations (On the example of selected localities from the South-Moravian region)	479
STUDIES		COMMENTARY	
Introduction (Václav Frolec)	369	Adam Pranda is sixty years old (Václav Frolec)	505
Frolec, Václav: Traditional connections and relations of inhabitants in the process of integration of villages and unification of agricultural cooperatives	371	Václav Frolec is 50 years old (Ján Botík)	513
Pranda, Adam: Investigation of the way of life and culture of the cooperative village Sebechleby (Starting points and results)	400	A salute to the librarian M. Kubová (Adam Pranda)	521
Kovačevičová, Soňa: Historical roots of the cultural development of the village and the building traditions of its representation	421	The problems and tasks connected with the rebuilding of rural settlements (Soňa Kovačevičová)	522
Nový, Lubomír: Dynamics of the socio-professional structure of the present village in South Moravia	431	Continuity of cultural traditions (Ema Drábiková)	529
Falšan, Lubomír: Some aspects of the socio-cultural characteristics of the village Víglaš at the present	446	The International Conference of IKKKB in Prijepolje (Ján Botík)	531
		The International Scientific Conference — The woman and the family of our present (Mária Piscová)	534
		BOOKREVIEWS AND REPORTS	

VÝSKUM SPÔSOBU ŽIVOTA A KULTÚRY DRUŽSTEVNEJ DEDINY SEBECHLEBY (Východiská a výsledky)

ADAM PRANDA

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Problematika spôsobu života a kultúry priemyselne vyspelej socialistickej spoločnosti v období vedeckotechnickej revolúcie a v jej rámci aj družstevnej dediny stala sa v posledných dvoch desaťročiach organickou súčasťou vedeckovýskumnej činnosti národopisnej vedy vo všetkých socialistických krajinách. Jej štúdium sa zväčša už v polovici 60. rokov konštituovalo ako osobitný výskumný smer, ako špecifické bádateľské zameranie, ktoré sa — vďaka svojmu vedeckému a spoločenskému významu — začalo v prípade viacerých národopisných pracovísk profilovať ako základná, rozhodujúca orientácia ich terénnej bádateľskej práce. Takéto postavenie spomenutý výskum nadobudol najmä z príčin, ktoré bezprostredne vyplynuli z potrieb vedeckej a spoločensko-politickej praxe pri budovaní základov socialistickej spoločnosti.¹

Od tradične orientovaného bádania národopisný výskum súčasnosti, ako sa toto zameranie začalo pracovne označovať,² odlišuje sa svojším prístupom k objektu a predmetu etnografického a folkloristického bádania. Možno ho charakterizovať úsilím v terénnej práci dôsledne vychádzať z poznania zložitých podmienok, ovplyvňujúcich proces

zmien spôsobu života a kultúry skúmaného vidieckeho spoločenstva. Zároveň je preň príznačná aj snaha objasniť daný stav a perspektívy ďalšieho vývinu jeho kultúry. Východiskom sa stáva analýza zložitého vplyvu a pôsobenia rôznych faktorov, ktoré po druhej svetovej vojne proces radikálnych zmien ľudových tradícií podmienili a ktoré sa v konkrétnom čase a priestore dialekticky, veľmi často aj protirečivo premietajú do jeho dynamiky, rozsahu a možnosti smerovania v ďalšom vývine. V popredí je aj snaha objasniť vlastné, vnútorné zákonitosti vývinu kultúry ľudu v posledných desaťročiach najmä z hľadiska včleňovania progresívnych hodnôt jej tradícií do systému kultúry formou národnej a obsahom socialistickej.

Potreba takto orientovať národopisné štúdium súčasnosti vyplynula predovšetkým zo skutočnosti, že nielen objekt výskumu (lokálne, regionálne a etnické spoločenstvo a jeho jednotlivé profesionálno-sociálne skupiny a triedy), ale aj predmet výskumu (spôsob života a jednotlivé javy a úseky kultúry v procese radikálnych zmien) sú po druhej svetovej vojne najmä zásluhou socialistickej industrializácie Slovenska a kolektivizá-

cie jeho poľnohospodárstva, realizovanej prechodom rozdrobenej individuálnej malovýroby na priemyselné formy organizácie a veľkovýroby,³ podstatne dynamickejšie než kedykoľvek v histórii, v predchádzajúcich obdobiach vývinu. Z týchto príčin sa musí rovnako etnografické, ako aj folkloristické štúdium daného procesu zmien v zmysle princípov marxistickej metodológie vedeckého bádania v oveľa väčšej miere než pri štúdiu tradičnej kultúry ľudu opierať nielen o poznatky a skúsenosti príbuzných spoločenskovedných disciplín, ako je história, ekonómia, sociológia, sociálna psychológia, štatistika, demografia atď., ale aj o ich metódy a techniky.

Takto sa musia popri zreteľoch kvalitatívnych, ktoré sú príznačné pre etnografické a folkloristické bádanie, nevyhnutne brať do úvahy aj momenty kvantitatívneho charakteru.⁴ Sú podmienené rôznymi faktormi, predovšetkým prestavbou profesionálnej a vzdelanostnej štruktúry vidieckeho obyvateľstva, ale takisto zmenou, presnejšie, rastom, rozširovaním sa počtu moderných prostriedkov transmisie etnokultúrnych informácií na dedine (tlač, rozhlas, film, televízia atď.).⁵ Ak národopisný výskum v dostatočnej miere registruje a podľa možnosti dôsledne aj analyzuje pôsobenie spomenutých faktorov, nielenže spoznáva jednotlivé štádiá a priebeh procesu spomenutých zmien ľudových tradícií, ale zároveň zaznamenáva aj ich význam v systéme ľudovej i formujúcej sa socialistickej kultúry.

Dedina bola a na Slovensku naďalej ostáva jednou zo základných foriem osídlenia. Preto je prirodzené, že v národopisnom výskume súčasnosti sa jej problematike poskytuje z hľadiska vedeckého významu dostatočne široký priestor. Výskum spôsobu života a kultúry družstevnej dediny, v rokoch 1976—1980 sústredený do obce Sebechleby (okr. Zvolen), treba preto chápať

ako prirodzené pokračovanie a vyústenie tej časti bádateľského úsilia Národopisného ústavu SAV i celej národopisnej vedy na Slovensku, ktoré sa už v prvej polovici šesťdesiatych rokov začalo formovať ako nový, metodologicky i metodicky progresívny prístup k štúdiu dediny a ktoré sa v ďalšom desaťročí vykryštalizovalo ako systematické, cieľavedomé orientovanie sa na problematiku, pevne zviazanú s výskumom vplyvu budovania socializmu na kultúru ľudu i zblížovania dediny s mestom.

Zreteľne to dokumentuje zameranie tejto časti etnografického a folkloristického výskumu od prvej polovice šesťdesiatych rokov. Ak sa v rokoch 1961—1965 úloha súčasnosti nazývala široko ako výskum zmien ľudovej kultúry v období budovania socializmu,⁶ v rokoch 1966—1970 sa v rámci Štátneho plánu základného výskumu špecifikovala ako čiastková úloha č. X-1-5/15. Jej cieľom bolo objasniť vplyv najmä dvoch faktorov, industrializácie Slovenska a socialistickej kolektizácie jeho poľnohospodárstva na spôsob života a kultúru vidieckeho obyvateľstva. V rámci tejto úlohy sa v uvedenom období riešili len niektoré témy a tematické okruhy, aj to prevažne len na úseku materiálnej kultúry,⁷ v podstatne menšej miere na úseku kultúry duchovnej⁸ a umeleckej.⁹

V piatej päťročnici, v rokoch 1971—1975, sa problematika štúdia súčasnosti v Štátnom pláne základného výskumu zakotvila ako čiastková úloha č. VIII-3-9/2 s názvom *Vývin ľudovej kultúry na Slovensku v období budovania socializmu*. V tomto období sa najväčšia bádateľská pozornosť zamerala na poznanie procesu zmien ľudových tradícií, a to rovnako v dedinskom, ako aj v mestskom a priemyselnom prostredí. Výsledkom riešenia tejto úlohy boli početné príspevky v odborných časopisoch¹⁰ i práce zborníkového charakteru.¹¹ Mnohé z nich, najmä tie, ktoré možno

charakterizovať sústredením sa na analýzu skúmaných problémov, doteraz nestratili svoju výpovednú a poznávaciu hodnotu.

Je prirodzené, ak v ďalšom období, v rokoch 1976—1980, sa štúdiom tejto problematiky opäť prehĺbilo. V rámci čiastkovej úlohy č. VIII-3-8/2, nazvanej *Ludová kultúra v podmienkach socialistickej spoločnosti*, pozornosť kolektívu bádateľov ústavu sa zamerala v širokom zmysle na štúdiom vplyvu výstavby socializmu na spôsob života a kultúru obyvateľov v konkrétnej družstevnej dedine, v Sebechleboch. Do centra pozornosti sa pritom dostali niektoré špecifické problémy procesu zmien ľudových tradícií. Vo všetkých prípadoch išlo o problémy, ktoré sa v danom období ukázali v prostredí tejto dediny z hľadiska spomenutého procesu zmien najaktuálnejšie a najzaujímavejšie.

Výsledkom koordinovaného úsilia kolektívu bádateľov je jednak súbor časopisecky publikovaných príspevkov,¹² jednak vo vydavateľstve SAV VEDA už odovzdaná monografia o kultúre družstevnej dediny Sebechleby. Hneď tu treba pripomenúť, že práca nemá charakter tradične chápanej komplexnej monografie, ktorá obvykle podáva viac alebo menej vyčerpávajúci obraz o všetkých javoch a základných úsekoch kultúry ľudu. Hoci rukopis, podľa nášho názoru, obsahuje skôr čiastkové, no hlboké pohľady na spôsob života, myslenie a konanie obyvateľov tejto družstevnej dediny, napriek tomu predstavuje ucelený súbor analytických sond do vybraných problémov spôsobu života a kultúry tejto obce, ktoré sú z hľadiska poznania najnovšieho štádia vývinu procesu zmien jej progresívnych tradícií najpríznačnejšie a majú v systéme formujúcej sa socialistickej kultúry pevne stabilizované a nezastupiteľné miesto i perspektívy ďalšieho úspešného rozvoja.

Prečo sa objektom národopisného vý-

skumu súčasnosti stali Sebechleby ako družstevná dedina, podrobne sme objasnili už v projekte.¹³ Tu iba stručne vymenujeme základné ukazovatele tohto výberu. Sebechleby sa počtom svojich obyvateľov zaraďujú medzi typické slovenské dediny (1000 až 3000 osôb), majú kompaktnú formu osídlenia, bez samôt (lazov, kopanic, osád) a jednotné etnické zloženie (bez inonárodných prvkov). Podľa zásad rajónového plánovania ide o strediskovú obec s rozvetvenou profesionálno-sociálnou a vzdelanostnou štruktúrou, ktorá v posledných dvoch desaťročiach zaznamenala silnú migráciu obyvateľov za prácou do priemyslu a terciárnej sféry v bližších i vzdialenejších mestách.

Popri týchto charakteristikách Sebechleby spĺňajú aj ďalšiu nemenej dôležitú požiadavku, a to vnútorné úsilie uchovávať a ďalej rozvíjať vlastné bohaté tradície ľudovej kultúry, hlboko zakotvené v bližšej i vzdialenejšej minulosti. Takto Sebechleby ako dedina s prosperujúcim jednotným roľníckym družstvom, ktoré za úspechy v rastlinnej i živočíšnej produkcii získalo už roku 1971 čestný titul JRD Československo-sovietskeho priateľstva, z hľadiska vopred stanovených teoretických východísk spĺňali kritériá, ktoré ju vyzdvihovali za reprezentanta celkového sociálneho a kultúrneho vývinu dediny na Slovensku po druhej svetovej vojne. Tento vývin charakterizovala predovšetkým široká sociálna a kultúrna otvorenosť, rozsiahla denná migrácia za prácou mimo obec, ale takisto aj neustály rast a zväčšovanie sa podielu migrácie v porovnaní s počtom v družstve zamestnaných ľudí.

Pre Sebechleby, ako aj pre ostatné dediny na Slovensku, je v posledných troch desaťročiach príznačný aj nepretržitý rast vzdelanostnej úrovne obyvateľov. Je podmienený najmä potrebami novej profesionálno-sociálnej štruktúry, ktorá sa príslušným spôso-

Družstevníčky pri uväzovaní vo viníci. Sebechleby, okr. Zvolen. Foto R. Varbanov, 1982

bom odráža aj vo zvyšovaní celkovej životnej úrovne. Najpresvedčivejšie to dokumentuje rozsiahla individuálna bytová výstavba a zariaďovanie všetkých novopostavených, ale aj súčasným predstavám a požiadavkám prispôbovaných, adaptovaných rodinných domov príslušným technicko-civilizačným vybavením. Nie zanedbateľnou črtou posledného obdobia je aj strata samozásobiteľského charakteru obce, tak príznačného pre slovenskú dedinu ešte v nedávnej minulosti, v období individuálneho hospodárenia na pôde v prvých rokoch po druhej svetovej vojne.

Zo štatistických údajov, ktoré sme získali zo sčítania ľudu roku 1970 a *Dotazníka na výskum rodiny, profesionálno-sociálnej a vzdelanostnej úrovne a bývania*, vyplneného vo všetkých rodinách (domácnostiach) tejto obce k 1. júlu 1978,¹⁴ vidíme, že až do obdobia socialistickej kolektivizácie poľnohospo-

dárstva, v Sebechleboch uskutočnenej založením JRD roku 1952, základným zamestnaním bolo roľníctvo a na poľnohospodársku rozdrobenú malovýrobu viac alebo menej viazané viaceré druhy tradičných zamestnaní sezónneho a remeselného charakteru (napr. kováčstvo, mlynárstvo, kamenárstvo, kožušníctvo, krajčírstvo, ale aj sezónne poľnohospodárske robotníctvo atď.).

Nová profesionálno-sociálna štruktúra ukazuje, aké rôzne druhy vysoko špecializovaných odborností si museli obyvatelia Sebechlebov osvojiť, aby mohli na primeranej úrovni vykonávať pridelenú prácu či už v miestnom JRD alebo v priemyselných závodoch a v terciárnej sfére v Krupine, vo Zvolene a v sedemdesiatych rokoch už aj priamo v obci. Tak namiesto univerzálneho roľníka v rámci JRD sú to špecializovaní odborníci jednak v rastlinnej, živočíšnej a pridruženej výrobe, jednak v oblasti

mechanizácie, v opravárenských dielňach, v stavebných čatách a v rôzne zameraných skupinách. Dôležitým ukazovateľom novej profesionálno-sociálnej štruktúry je neustále znižovanie podielu pracovníkov v poľnohospodárskej výrobe, a naopak, neprestajný rast pracovníkov v iných odvetviach, najmä v službách. Ak roku 1970 z celkového počtu 569 ekonomicky činných osôb 338 družstevníkov predstavovalo ešte 59,4 %, roku 1978 zo 638 zamestnaných ľudí počet 310 družstevníkov reprezentoval už len 48,5 %, pričom podiel ľudí zamestnaných v poľnohospodárskej veľkovýrobe zaznamenáva naďalej výrazne klesajúcu tendenciu.

Zreteľné zmeny možno pozorovať v ďalšom zvyšovaní celkovej vzdelanostnej úrovne dedinského obyvateľstva. Ak pripomenieme známu skutočnosť, že na slovenskej dedine ešte v období druhej svetovej vojny úplné stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie mali zväčša len traja predstavitelia inteligencie (učiteľ, notár a farár), kým roľníci sa z rôznych príčin uspokojovali iba so základnou (ľudovou) školou, v Sebechleboch roku 1978 už bývalo a prevažne tu aj pracovalo 36 osôb s vysokoškolským (5,6 %) a 131 s úplným stredoškolským vzdelaním (20,5 % z celkového počtu ekonomicky činných ľudí). Z hľadiska rastu vzdelanostnej úrovne treba k nim prirátaj aj 181 absolventov rôznych odborných kurzov a učilišť (28,4 % všetkých zamestnaných osôb). Počas krátko štvrťstoročného vývinu, od roku založenia JRD, ale aj prechodu časti obyvateľov do priemyselných závodov a terciárnej sféry, presne vyčíslený základ zvýšenia odbornej a vzdelanostnej úrovne získalo až 54,5 všetkých ekonomicky činných ľudí, v skutočnosti roku 1978 konkrétne každý druhý zamestnaný človek.¹⁵

Prenikavé zmeny možno zaznamenať aj v celkovej životnej, predovšetkým v bytovej úrovni. Viazané sú jednak na

pravidelný mesačný príjem zo zamestnania, ktoré im zabezpečuje nová profesionálno-sociálna štruktúra, jednak rast vzdelania, ktoré sa dá podobným spôsobom číselne materializovať v podobe vyšších rodinných príjmov. Túto skutočnosť možno dokumentovať ukazovateľom bytovej úrovne, či už máme na mysli počet novopostavených alebo modernizovaných rodinných domov (bytov) v rámci individuálnej bytovej výstavby, prípadne ich kategorizáciu, vyjadrenú technicko-civilizačným vybavením. Aby sme ukázali jeho dynamiku, uvedieme niekoľko konkrétnych čísel, ktoré zaznamenávajú, koľko nových domov (bytov) sa v jednotlivých desaťročiach v Sebechleboch postavilo a koľko ďalších sa adaptovalo, modernizovalo, veľmi často základnou prestavbou.

Tab. 1

obdobie	nové domy	adaptované	spolu
1940—1949	9	14	23
1950—1959	15	41	63
1960—1969	43	56	99
1970—1978	56	34	90
spolu	123	152	275

Tabuľka okrem rodinných domov dokumentuje, pravda, nepriamo aj ďalšie skutočnosti. Jednak je za ich počtom skrytý rast ekonomicko-zárobkových možností stavebníkov, jednak podporovanie individuálnej bytovej výstavby štátom. Pritom nie zanedbateľným momentom je aj využívanie alebo spoliehanie sa stavebníkov na inštitúciu vzájomnej výpomoci (rodinnej, príbuzenskej, susedskej, priateľskej, zamestnaneckej a inej). Ak ešte pripomenieme, že v polovici roku 1978 bolo už postavených, ale ešte neobývaných (neskolaudovaných) 12 nových rodinných domov, rast bytovej úrovne môžeme jednoznačne

ne pripísať vysokej životnej úrovni rodín, ktorú rôznymi formami a prostriedkami zabezpečuje socialistické spoločenské zriadenie.

Tab. 2

kategória	1970	1978
jednoizbové	44	29
dvojizbové	126	146
trojizbové	61	70
štvorizbové	35	42
päťizbové	—	21
spolu	266	308

Ak v tejto súvislosti uvedieme, aká bola — hoci nami zaiste nie úplne podchytená — kategorizácia rodinných bytov roku 1970 a 1978, zistíme, že už toto krátke obdobie ani nie desiatich rokov znamená výrazný vzrast počtu viacpriestorových (viacizbových) rodinných domov (bytov). Pritom treba brať do úvahy, že každý novopostavený byt má primerane veľkú obývateľnú kuchyňu a väčšina bytov (domácností) je vybavená moderným zariadením. Istú predstavu o technicko-civilizačnom vybavení bytov poskytuje štatistika. Podľa údajov dotazníka malo roku 1978 v Sebechleboch už 194 bytov vodovod a 157 malú kanalizáciu, takmer 100 bytov malo kúpeľňu a všetky v posledných dvoch desaťročiach postavené rodinné domy aj ústredné alebo etážové kúrenie.

Úroveň bytového zariadenia môžeme doložiť aj inými údajmi. V 321 domácnostiach bolo v uvedenom roku 399 rádiodoprijímačov (vrátane tranzistorov), 238 televízorov, vyše 200 práčok a takmer 200 chladničiek rôzneho obsahu. Okrem toho bolo v obci zaregistrovaných 106 osobných áut, 96 garáží umiestnených zväčša v suteréne rodinného domu, zriedkavejšie v osobitnej stavbe alebo v adaptovanom priestore, pôvodne využívanom na poľnohospodárske účely (napr. v humne, maštali a pod.). Na do-

plnenie údajov o vzdelanostnej úrovni treba spomenúť, že obyvatelia odoberali 108 titulov novín a časopisov zhruba v 900 exemplároch (niektoré aj cudzojazyčné). V tejto súvislosti netreba osobitne zdôrazňovať, že vnútorné vybavenie domácností rôznymi prístrojmi a zariadeniami sa naďalej zvyšuje. V niektorých ukazovateľoch (napr. v rozsahu obytnej plochy na jedného člena rodiny, vo vybavení bytov elektrickými prístrojmi, možnosťami užitočného pohybu fyzickou prácou na zdravom vzduchu v záhrade, na záhumienku alebo vo vinohrade atď.) Sebechleby nielenže dosahujú, ale aj prekračujú celoslovenský i mestský priemer.

Možnosti, ktoré obyvateľom slovenskej dediny všeobecne poskytuje socialistické spoločenské zriadenie, premietajú sa, pochopiteľne, nielen do úseku kultúry materiálnej, ale aj duchovnej, spoločenskej a umeleckej. Príslušník každej generácie sa musel svojším spôsobom s nimi vyrovnáť, raz ako jednotlivec, inokedy ako príslušník určitej generácie, vekovej alebo záujmovej skupiny a nakoniec aj ako predstaviteľ celého lokálneho spoločenstva. Je prirodzené, že na jednej strane vo veľkej miere rešpektuje a uznáva kultúrne tradície vlastnej dediny, špecifické normy spoločenského správania sa voči príslušníkom vlastného i iných lokálnych a regionálnych spoločenstiev.

Na druhej strane však, najmä zásluhou rozšírenia a výrazného rastu masovej informácie na dedine (tlač, rozhlas, filmu a televízie), oboznamuje sa aj s progresívnymi hodnotami a tradíciami kultúry iných obcí a regiónov Slovenska, ku ktorým musí zaujať vlastné stanovisko. Jadro pripravenej monografie spočíva v úsilí odhaliť, ako prebieha proces odovzdávania, ale aj proces preberania a osvojovania si hodnôt a tradícií miestnej kultúry. Zistiť, v čom spočíva špecifickosť daných procesov, aké sú spôsoby a formy začleňovania jednotli-

vých tradícií do systému socialistickej kultúry. Akým spôsobom sa s jestvujúcou historickou i každodennou skutočnosťou jednotliviec vyrovnáva, ktoré hodnoty a tradície preberá, ktoré opúšťa a ktoré z celého kultúrneho dedičstva predchádzajúcich generácií z akýchkoľvek príčin jednoducho neakceptuje. Monografia sa usiluje zachytiť celý tento zložitý a zároveň veľmi dynamický a neraz aj protirečivo prebiehajúci proces, ktorý v spôsobe života a kultúry charakterizuje družstevnú dedinu na Slovensku.

Už sme uviedli, že skúmať celú naznačenú šírku danej problematiky spomenutého procesu zmien ľudových tradícií podrobne, a pritom ju v dostatočnej hĺbke analyzovať, z viacerých príčin nebolo jednoducho možné. Preto si kolektív bádateľov na hĺbkové spracovanie vybral tie problémy, ktoré sa mu v druhej polovici sedemdesiatych rokov javili z hľadiska prebiehajúceho procesu zmien najpozoruhodnejšie a pre dané obdobie najcharakteristickejšie. Vo väčšine prípadov vybrané problémy vyjadrovali nielen všeobecné, ale najmä špecifické a jedinečné črty a atribúty príslušného javu alebo úseku ľudovej kultúry v Sebechleboch.

Na úseku materiálnej kultúry sa pozornosť venovala niekoľkým problémom. Predovšetkým to bol vplyv družstevnej poľnohospodárskej ekonomiky na spoločenské a kultúrne procesy v obci a na transformáciu bytového interiéru, vrátane jeho súčasných foriem. Ako osobitný problém sa ukázala problematika kontinuity a inovácie tradícií v ľudovom odevu s dôrazom na osobnú a bytovú hygienu, ktorá sa týmto spôsobom nastolila vo výskume slovenskej ľudovej kultúry širšie po prvý raz. Predmetom analýzy bol aj súčasný stravovací systém, a to z viacerých hľadísk; v popredí záujmu bol jednak spôsob zabezpečovania potravín a stravovania sa v rodine a mimo nej, jednak miera samozásobo-

vania a prípravy každodennej stravy a osobitne svadobnej a inej slávnostnej hostiny.

Centrálnymi problémami na úseku duchovnej a spoločenskej kultúry sa ukázali otázky výchovy a medzigeneračných vzťahov v rodine, ako aj otázky významu pretrvávania inštitúcie vzájomnej výpomoci, všeobecne rozšírenej najmä pri stavbe rodinného domu v rámci rozvinutej individuálnej bytovej výstavby. Okrem nich sa do centra pozornosti dostali aj otázky kontinuity a premien tradičných noriem ľudovej etiky a otázky významu obyčajových tradícií v kultúrnom systéme súčasnej družstevnej dediny, v minulosti z týchto hľadísk neskúmaných.

Z umeleckej kultúry pozornosť bádateľov oprávnene upútali problémy lokálnej tradície a výtvarného vkusu, ako sa odrážajú vo formách každodennej kultúry. Osobitne sa v tomto okruhu analyzovali problémy miesta a poslania súčasného stavu a tendencií vývinu spevnosti, ako aj otázky organizovanej kultúrnej a umeleckej aktivity vo vzťahu k tradíciám ľudovej kultúry Sebechlebov.

Záveru, ku ktorým jednotlivé sondy, zamerané na zaznamenávanie i analýzu podstaty skúmaného javu dospeli, potvrdzujú známu skutočnosť, že po druhej svetovej vojne nastal v spôsobe života a kultúre vidieckeho obyvateľstva významný zlom. Búrali sa staré princípy a spoločenské normy, hoci nové, socialistické, v praxi ešte nejestvovali, iba sa postupne a v tvrdom zápase vytvárali a formovali. Preto v prechodnom období, v období prestavby celého systému hodnotových orientácií a postojov, možno popri pozitívnych zaregistrovať aj javy protirečivé alebo negatívne. Ekonomická sila obyvateľov v Sebechleboch (ale aj inde) v niektorých prípadoch podnietila napr. vznik a rozširovanie sa takých spoločenských a rodinných osláv, ktoré v tradičnej kultúre ľudu ne-

Vinohradnícke pivnice na Starej Hore. Sebechleby, okr. Zvolen. Foto J. Botík, 1976

boli známe. Namiesto kalendárnym cyklom tradične pevne stanovených slávností ich počet v súčasnom spôsobe života výrazne vzrástol; v poslednom desaťročí možno zaznamenať, že sa počet príležitostí k oslave takmer zdvojnásobil. Predtým v dedinskom prostredí neobvyklé rodinné oslavy typu menín a narodenín nadobudli v Sebechleboch koncom sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov takú intenzitu a okázalosť, že často prekvapuje nielen ich počet, ale najmä vysoká hodnota na oslavu prinášaných darov.

Búrlivý proces zmien spôsobu života a kultúry sa začína z rôznych príčin postupne ustáľovať. Mnohé tradície a obyčajovým právom kodifikované normy spoločenského správania, zakotvené v každodennom styku a v etikete príslušníkov rôznych generácií, do značnej

miery ustúpili, prípadne už zanikli, kým iné, v prvých rokoch výstavby socializmu akoby odsúdené na zánik, zas ožívajú a tvorivo sa začleňujú do nového systému hodnotových orientácií, aby sa v ňom hlboko zakorenili ako hodnoty a normy spoločenského správania a konania, kodifikujúce princípy medziľudských vzťahov socialistického spôsobu života a kultúry.

Sondy, ktoré bádatelia uskutočnili v spomenutých okruhoch problémov v záujme spoznania procesu zmien ľudových tradícií i procesu formovania sa socialistického spôsobu života a kultúry na družstevnej dedine v druhej polovici sedemdesiatych a na začiatku osemdesiatych rokov, skutočnosť ani neidealizujú, ani neprikrášľujú, ani nezamlčujú. Ich základným zámerom a cieľom bolo predstaviť jednotlivé problémy procesu

zmien tak, ako sa bádateľom javili v období výskumov. Preto je ich analýza objektívna a zodpovedá danej skutočnosti. Nemožno ďalej neupozorniť, že každý bádateľ sa vo svojej analýze zamýšľal aj nad miestom, poslaním a významom skúmaných tradícií na dedine v najbližšej budúcnosti.

V tejto súvislosti sa žiada povedať, že výskum vybraných problémov sa uskutočňoval v záujme širšej porovnávacej základne, v rámci vedeckej spolupráce Národopisného ústavu SAV s Etnografickým ústavom Bulharskej akadémie vied v Sofii a koordinovane aj s Ústavom histórie materiálnej kultúry Poľskej akadémie vied vo Varšave. Na Slovensku sa realizoval, ako sme už uviedli, v obci Sebechleby, v Bulharsku v obci Spasovo a v Poľsku v obci Łącko (okr. Nowy Sącz).

Cieľom vzájomnej spolupráce, s bulharskými etnografmi podpísanej dňa 14. 1. 1976 na obdobie rokov 1976—1981 (podľa tejto dohody sa v podstate rozvíjala aj spolupráca s poľskými etnografmi), bolo na základe dlhodobých výskumov v typickej, reprezentatívnej obci študovať spoločne vybrané problémy, ktoré sa v procese zmien spôsobu života a kultúry dedín javia v krajinách socialistického spoločenstva v druhej polovici sedemdesiatych rokov ako základné a charakteristické. Zároveň sa sledovalo úsilie pripraviť monografické práce, ktoré budú dostatočne hlboko analyzovať jestvujúci stav ľudových tradícií tak, aby bolo možné objasniť proces ich zmien, a to prednostne z hľadiska začleňovania progresívnych tradícií do systému formujúcej sa socialistickej kultúry. Publikáčné výstupy zúčastnených spolupracujúcich inštitúcií majú pritom mať jednak konkrétne materiálové zameranie, jednak nevyhnutný zovšeobecňujúci, teoreticko-aplikačný charakter, presahujúci rámec obce, regiónu i krajiny.

Prvá etapa terénnych výskumov sa

v obci Sebechleby realizovala v rokoch 1976—1978 a bola závršená pracovným seminárom, ktorý v kúpeľoch Dudince usporiadal Národopisný ústav SAV v dňoch 25.—29. 9. 1978 pod názvom *Kultúra družstevnej dediny Sebechleby* za aktívnej účasti pracovníkov nielen československých, ale aj bulharských a poľských inštitúcií. Na seminári odznelo spolu 25 referátov, z ktorých sa 15 vzťahovalo na Sebechleby, 5 na problematiku výskumu iných družstevných dedín v ČSSR, 2 na dedinu Spasovo v BLR a 3 na dedinu Łącko v PNR. Referáty zo seminára boli vo výbere publikované jednak v časopise *Slovenský národopis*¹⁶ (týmto štúdiám bola udelená Cena Kolégia SAV vied o spoločnosti za progresívne analytické spracovanie aktuálnych problémov socialistickej výstavby), jednak v bulletinu *Národopisné informácie*.¹⁷

Druhá etapa výskumu prebiehala v rokoch 1979—1980 a vyvrcholila napísaním monografie pod názvom *Družstevná dedina Sebechleby. Príspevky k poznaniu súčasného spôsobu života a kultúry*. Monografia ako celok, ale aj každá z jej pätnástich štúdií osobitne, je zameraná na objasnenie špecifických, rovnako spoločných, ako aj diferencovaných črt a zákonitostí vývinu ľudových tradícií v období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.¹⁸ Hlavný cieľ výskumov týchto problémov, ktoré dvojstranne uzavreté dohody o vedeckej spolupráci prednostne sledovali, t. j. objasnenie miesta, poslania a významu ľudových tradícií v procese zmien, prebiehajúcom všeobecne, nielen v družstevnej, ale aj v nedružstevnej dedine na Slovensku, zo strany slovenských etnografov a folkloristov bol úspešne splnený. Monografia analyzuje základné problémy v súčasnosti prebiehajúceho procesu zmien ľudových tradícií a získané poznatky teoreticky zovšeobecňuje tak, aby sa mohli stať podkladom a východiskom vedecky podložených a odôvod-

Pohľad na časť obce s novou výstavbou. Sebechleby, okr. Zvolen. Foto R. Varbanov, 1982

nených programových smerníc pre spoločenskú prax, pre aplikovanie v sociálnej a kultúrnej sfére stranických a štátnych orgánov.

Pri tejto príležitosti zdá sa nám potrebné aspoň stručne sa zmieniť aj o metódach a technikách, ktoré sa vo výskume použili a osvedčili, ale aj o výsledkoch, ktoré slovenská etnografická a folkloristická veda v tomto výskume dosiahli.

Čo sa týka metód, v terénnom národopisnom výskume všeobecne používaných (metódy orientačného výskumu, metódy štacionárne a metódy návratného, opakovaného výskumu),¹⁹ možno konštatovať, že vo výskume kultúry družstevnej dediny Sebechleby sa osvedčil výskum dlhodobý, v rámci ktorého bádatelia kombinovali dva princípy: princíp pobytu dlhší čas priamo v obci s princípom prerušovania výskumu,

keďže do Sebechlebov sa počas piatich rokov trvania výskumných prác pravidelne, niekoľko ráz vrátili. Tým sa bádateľom podarilo spoznať a zachytiť vývin skúmaného javu a jeho premeny v dynamickom pohybe. Takto vedený výskum má svoje prednosti a výhody: umožňuje skúmaný jav sledovať v primerane dlhom časovom období jeho existencie a postupných premien, v rámci ktorého sa vo väčšej alebo menšej miere prejavia aj tendencie a perspektívy ďalšieho predpokladaného vývinu.

V hierarchii techník sa aj vo výskume procesu zmien ľudových tradícií v kultúre družstevnej dediny Sebechleby ako základňa osvedčila technika priameho, bezprostredného pozorovania. Táto technika bádateľovi zabezpečuje množstvo empirických údajov, nakoľko cieľom každého vedeckého pozorovania, ktoré v dostatočnej miere využíva už dosiah-

nuté teoretické a metodologické poznatky a zároveň nadväzuje na výsledky čiastkových pozorovaní, je zachytiť vierohodne a čo najpresvedčivejšie také momenty objektívnej skutočnosti, ktoré bádateľ cielavedome vyhľadáva a vyberá, a to rovnako v ich extenzívnej (všeobecne reprezentatívnej), ako aj intenzívnej (jedinečnej, špecifickej) podobe.²⁰

Technika priameho pozorovania sa nevyhnutne dopĺňala rozhovorom, vedeným nielen spontánne, ale predovšetkým programovo podľa vopred pripraveného dotazníka alebo ankety, ktorým sa bádatelia usilovali získať údaje porovnateľné nielen z hľadiska sociálnych atribútov jednotlivých informátorov (veku, pohlavia, vzdelania, zamestnania, spoločenského postavenia v rodine a kolektíve atď.), ale aj z hľadiska kolektívnej pamäti nimi reprezentovanej. Kolektívna pamäť príslušné údaje o jave zaznamenáva, zároveň ich však aj posudzuje a hodnotí individuálnymi kritériami osobnosti informátora. Preto získané údaje treba overovať, keďže hodnovernosť a miera pravdivosti poznania, ako aj rozsah sú obvykle rôzne. Ovplyvnené sú jednak reálnou dĺžkou ľudskej pamäti informátora, jednak jej kvalitou, podmienenou znalosťami daného javu, psychickou dispozíciou informátora, jeho vzťahom k bádateľovi, celkovou atmosférou kontaktov a mnohými ďalšími okolnosťami.

Preto bolo potrebné priame pozorovania a štandardizovaný rozhovor s vybranými príslušníkmi viacerých generácií najmä pri určitých javoch vo výskume dopĺňať údajmi, získanými už spomenutým *Dotazníkom na výskum rodiny, profesionálno-sociálnej a vzdelanostnej úrovně a bývania*, ale aj štúdiom kroník, rôznych zápisov informátorov (napr. o finančných výdavkoch pri stavbe rodinného domu), sociometrického dotazníka i dotazníkov, používaných v integrovanom spoločenskovednom výskume kul-

túry juhomoravskej dediny.²¹ V Sebechleboch sa, prirodzene, veľmi všestranne využili poznatky vlastného dotazníka, keďže bol zameraný na poznanie profesionálnej a vzdelanostnej štruktúry a sociálnej a bytovej úrovne obyvateľov predovšetkým skúmanej obce.

Dotazník priniesol mnoho konkrétnych poznatkov, ktoré svojou výpovednou hodnotou signalizujú aj tendencie osvojovania si niektorých špecializovaných odborností, vyžadovaných nielen priemyslom a terciárnou sférou, ale aj neustále sa rozvíjajúcou poľnohospodárskou veľkovýrobou v miestnom JRD. Získané údaje ďalej naznačili, že odchádzanie za prácou do miest a priemyselných stredísk z dediny ako miesta bydliska sa ďalej zväčšuje. Na jeho rozširovanie pôsobí medziiným aj potreba spoločensky využívať dosiahnutú úroveň vzdelania, ale aj vplyv masových komunikačných prostriedkov, ktoré svojou informačnou funkciou upozorňujú na možnosti sebarealizácie v iných územných oblastiach.

Takto sa vo výskume vybraných problémov kultúry družstevnej dediny Sebechleby podarilo sklbiť, kombinovať a využiť údaje z rôznych prameňov kvalitatívneho i kvantitatívneho charakteru do takej miery, že jeho výsledky sa stali nielen medzi sebou navzájom, ale aj s poznatkami iných výskumov v prostredí dediny a mesta porovnateľné. Preto môžeme konštatovať, že zásluhou takto zameraného výskumu, ako aj použitých metód a techník bádatelia dospeli k záverom, ktoré sú pozoruhodné aj v širších súvislostiach. Aspoň stručne na konkrétne výsledky upozorníme.

Družstevná ekonomika s novými formami práce nielenže zbavuje bývalého samostatného roľníka preň typického individualizmu, ale viac, vedie ho k prispôbovaniu sa novým podmienkam práce i odlišným požiadavkám života. Cez materiálno-sociálne úseky kultúry,

cez bývanie, pravidelný mesačný príjem, úroveň stravovania atď., ale nakoniec aj cez spoločenské zvyklosti a umelecký prejav odrazila sa aj v jeho myslení, v názoroch a v hierarchii uznávaných hodnôt, v jeho spoločenskom správaní a konaní.

Poznatky z úseku bývania upozornili, že súčasný proces zmien urýchľuje zánik nielen pôvodnej architektúry, ale aj tradičného vnútorného zariadenia obytného domu. Interiér moderného domu sa zaplňa továrenským nábytkom. Pritom sa mení aj poslanie a využívanie jednotlivých priestorov, ktoré nadobúdajú jednofunkčné zameranie. Čo sa týka problematiky ľudového odevu a hygieny, zmeneným pracovným podmienkam sa prispôbil najskôr mužský, potom ženský odev. Ústup a zánik tradičného ženského odevu je spojené aj so zmenou hospodársko-sociálneho postavenia ženy. V tejto súvislosti pozoruhodné sú upozornenia na chápanie ideálu krásy, zdravia, fyzickej zdatnosti, pracovitosti a iných vlastností človeka. Celkove možno konštatovať, že nové formy práce čoraz viac zblížujú život na dedine so životom v meste.

Zaujímavé poznatky prinieslo aj štúdium stravovacieho systému. Na jednej strane môžeme pozorovať pretrvávanie princípu samozásobiteľstva dediny. Podmienené je súkromným vlastníctvom záhrad, obrábaním záhumienkov, vinohradov, bývaním v rodinnom dome s možnosťou chovu niektorých druhov domácich zvierat a hydiny, vyplácaním pracovníkov JRD naturáliami, možnosťou získavať určité produkty, ale aj potrebou zabezpečiť pohostenie robotníkom pri stavbe domu v rámci vzájomnej výpomoci atď. Na druhej strane sa však stretávame aj s javmi, ktoré sú dôsledkom nesprávne pochopeného materiálneho dostatku. Najvýraznejšie sa prejavujú pri usporadúvaní niektorých hostín (na svadbe, pri oslavách rodinných a výročných sviatkov, menín atď.), keďže

v nich prevláda obsah a forma prestíže na úkor spoločenskej funkcie.

Nové pohľady prinieslo aj štúdium problematiky výchovy a medzigeneračných vzťahov v rodine. Poznatky získané týmito výskumami umožňujú porovnávať spôsoby a formy výchovy kedysi a dnes, začiatky samostatnej práceschopnosti a získania trvalého zamestnania v období individuálneho a kolektívneho hospodárenia. V konkrétnom živote rodiny dochádza na dedine k zaujímavej syntéze tradičných foriem a nových riešení medziludských vzťahov v rámci rodiny a lokálneho spoločenstva. Základné úsilie smeruje k prekonaniu konfliktov medzi generáciami a k vytvoreniu nového súladu, pričom rôznorodosť riešení v konkrétnom živote dediny nie je z tohto pohľadu prejavom chaosu, ale dôsledkom hľadania najvhodnejších foriem spoluzitia rodičov a rodín ich detí.

Analýza vzájomnej výpomoci pri stavbe rodinného domu upozornila na niekoľko dôležitých poznatkov, týkajúcich sa hospodársko-sociálneho a kultúrneho významu tejto inštitúcie v nových podmienkach života, v podmienkach budovania socialistickej spoločnosti. Na základe rozboru finančných možností a prepočtu hodnoty foriem výpomoci, poskytnutej štátom, zamestnávateľom, spolupracovníkmi, susedmi, príslušníkmi rodiny atď., analýza upozornila, že vzájomnú výpomoc treba hodnotiť nielen z tradičných, ale aj novodobých pozícií. Spoločná práca, práca akéhokoľvek kolektívu, nie je totiž jednoduchým súčtom prác jednotlivcov. Má hlboké etické jadro medziludských vzťahov. Tým, že sa v rámci inštitúcie vzájomnej výpomoci nevracia konkrétne vypožičaná práca, ale jedine čas strávený pri poskytovaní pomoci, a že sa poskytovanie a vracanie pomoci nepreratúva na peniaze, ale sa hodnotí jedine cez priateľsky strávený čas, inštitúcia vzájomnej výpomoci tým zabezpečuje morálne a spoločensky vy-

soko účinnú silu, ktorá značne zvyšuje kvalitu práce, podporuje moment solidarity a súdržnosti príbuzenstva, priateľstva i dedinského spoločenstva.

Štúdium kontinuity a premien tradičných etických noriem na konkrétnych príkladoch ukazuje, že tradičná morálka preniesla cez prah miestnej histórie niektoré nemenné ľudské hodnoty, o ktoré sa opierali mnohé predchádzajúce generácie, ale takisto aj normy, ktoré vývin myslenia a konkrétno-historická prax už prekonal. Hoci proces kryštalizácie a hľadania nových etických hodnôt nie je ukončený (a ukončený nebude vlastne nikdy, keďže je procesom), zdravé jadro etických noriem, opierajúce sa o také kritériá, ako je pracovitosť, spravodlivosť, dobré rodinné vzťahy, úcta k výsledkom práce predchádzajúcich generácií, úcta k vlastnej kultúre a jej spoločenstvu, hrdosť na výsledky práce atď., možno v neporušenej podobe zistiť aj v súčasnom spôsobe života obyvateľov Sebechlebov, v ich myslení a konaní, a to v mnohorakých prejavoch ich životnej praxe.

Podobne zaujímavé zistenia priniesol aj výskum obyčajovej tradície. Táto tradícia má aj v súčasnom spoločensko-kultúrnom živote svoje nezastupiteľné funkcie. Pravda, mení sa obsah a náplň niektorých sviatkov, pričom sa tomu prispôbuje aj výber obyčajových prejavov. Zámer spoznať a pochopiť súčasné podoby niektorých obyčajov vynútil si potrebu prezentovať a dešifrovať vnútorný mechanizmus organizácie spoločenstva, jeho normy, vzájomné komunikačné väzby, etické postoje, často realizované v symbolizovanej rovine s obyčajovými prejavmi. Pozoruhodné je zistenie, že po odklone od cirkevne motivovaných prejavov (napr. na Vianoce, Veľkú noc, Turíce atď.) začínajú sa uplatňovať prvky, ktoré potvrdzujú vzrast rodinných, skupinových a lokálnych vzťahov (v podobe návštev, vinšovania, obdarovania a pod.). Od šesťdesiatych ro-

kov sa do popredia dostávajú nové slávnostné príležitosti, ktoré vznikajú na spontánnej alebo inštitucionálnej báze zamestnaneckých skupín (napr. MDŽ, oslavy ukončenia určitých etáp prác, ako ukončenie senných prác, viazania vo vinohrade, oslavy menín, okrúhlych jubileí, svadby atď.). Pozornosť si zaslúžia aj výsledky analýzy princípu dávania a prijímania darov, ako aj ich odvájomňovanie sa najmä pri príležitosti krstín, svadby a pod.

Z výskumov problému lokálnej výtvarnej tradície a výtvarného vkusu pozornosť upúta mechanizmus selekcie a pretrvávania takých hodnôt, ktoré si naďalej podržiavajú svoju inštrumentálnu funkciu v živote spoločenstva. Výskum potvrdil, že čím ďalej tým výraznejšie sa stierajú osobitosti lokálneho výtvarného prejavu a prevahu nadobúdajú hodnoty širších regionálnych a etnických rovín. Súčasná výtvarná kultúra Sebechlebov je vo svojom celostnom estetickom vyznení poznačená popisným dekorativizmom s príklonom k lapidárnej malebnosti (napr. vo výšivke). Iba menšia časť výtvarného prejavu si udržiava v tvarovom riešení a v koncepcii tradičnú výtvarnú skratku výzdobných motívov, ktoré boli typické pre predchádzajúce vývinové obdobia.

Prejavy súčasného rozprávania zo života majú v systéme kultúry družstevnej dediny dvojaký význam: buď predstavujú dokument (svedectvo, príklad), alebo slúžia na zábavu, pričom humorné podanie v sebe neraz nielenže skrývajú, ale aj ináč, satirický šlah priamo jasne vyslovujú. V systéme hodnôt vystupujú v podobe hodnotiacich kritérií najmä pri konfrontovaní ťažkých podmienok života v nedávnej minulosti so životom družstevnej dediny. V rozprávaní osobitné miesto zaujímajú hodnoty z hľadiska času. Na popredné miesto sa dostávajú rozprávania, ktoré sú príznačné pre súčasnosť a uspokojujú jej spoločenské potreby.

K pozoruhodným záverom dospel aj výskum súčasného stavu a tendencií spevnosti. Keďže proces rozpadu niektorých zložiek tradičnej umeleckej kultúry je už zavŕšený, vo výskume bolo potrebné sledovať udomácnovanie sa nových foriem a funkčných väzieb javov. Ak možno na jednej strane pozorovať zvýšenú potrebu sviatkovania, prekvapuje, že na druhej strane je príznačný ústup spontánnej spevnosti, sprevádzaný stratou funkčnej viazanosti piesne s príležitostnosťou. Táto skutočnosť spôsobuje presun ťažiska spevných príležitostí do roviny formálne neviazaného kontextu. V kolektívnom vedomí sa spev dostáva na nižšiu priečku hodnotovej hierarchie, zaiste aj pod vplyvom unifikácie repertoáru.

Posledným problémom, ktorému sa v rámci výskumu kultúry družstevnej dediny Sebechleby venovala pozornosť, boli otázky organizovanej kultúrnej a umeleckej aktivity, ako sa prejavovala v ochotníckom divadle, v repertoári ľudovej muziky, v záujmovej umeleckej činnosti, vo vystúpeniach folklórnej skupiny na okresných dožinkových slávnostiach a folklórnych festivaloch atď. V poslednom období nie nevýznamnou je aj koncepcia činnosti zboru pre občianske záležitosti, aktivita dedinských organizácií (zväzu mládeže, zväzu žien a iných spoločenských združení).

Ak máme záverom stručne charakterizovať dosiahnuté výsledky, treba vysloviť predovšetkým dve konštatovania. Každý bádateľ venoval tomuto výskumu

veľa času a energie, a to nielen v teréne, ale aj pri spracovaní a vyhodnocovaní zozbieraného materiálu. Výskum takýchto zložitých, vo väčšine prípadov doteraz zo spomenutých hľadísk v národopisnom bádani na Slovensku nesledovaných problémov, mohol sa uskutočniť len za predpokladu, ak bádatelia nájdu patričnú podporu a porozumenie u občanov a miestnych orgánov. Treba pripomenúť, že sa stretávali s porozumením počas trvania celého výskumu. Preto vďaka patrí všetkým, rovnako občanom, ako aj zástupcom spoločenských orgánov a organizácií (miestneho národného výboru, jednotného roľníckeho družstva, dedinskej organizácie KSS, SZM, SZŽ atď.), ktorí umožnili bádateľom nahliadnúť do svojho súkromia i do činnosti prezentovanej organizácie a ochotne i trpezlivo poskytovali nespočetné informácie.

Výskum kultúry družstevnej dediny Sebechleby možno na základe pripravenej monografie hodnotiť ako dôležitý vedeckovýskumný čin, ktorý úspešne završuje jednu z etáp činnosti Národopisného ústavu SAV. Monografia akoby v istom zmysle uzatvárala výskum procesu základných zmien spôsobu života a kultúry slovenskej dediny a jej tradícií v období budovania socializmu tak, aby sa v ďalšom vývinovom období mohla prehlbnejšia pozornosť venovať problémom začleňovania pokrokových zložiek týchto tradícií do kultúrneho systému rozvinutej socialistickej spoločnosti.

POZNÁMKY

- 1 Význam národopisného výskumu kultúry družstevnej dediny zdôraznil už MJARTAN, J.: Niektoré otázky národopisného výskumu družstevnej dediny. *Národop. Sbor.*, 11, 1952, s. 5—17. Vo svojich teoretických východiskách sa opieral o práce sovietskych etnografov, napr. MASLOVO-

VÁ, G. S.: Kultúra a život na jednom z kolchozov Podmoskovska. *Národop. Sbor.*, 10, 1952, s. 313—339. — VOROBIJOV, N. J.: Program zbierania materiálu na skúmanie súčasného spôsobu života kolchoznej dediny a dejín jej formovania u národností stredného Povolžia. *Národop.*

- Sbor., 11, 1952, s. 19—58. — Na ďalšiu orientáciu tohto bádania nesporne mali vplyv aj príspevky ďalších sovietskych etnografov, začiatkom 50. rokov prekladané a publikované v odborných časopisoch, napr. VOROBIOV, N. J.: K otázke etnografického štúdia kolchozného roľníctva. Čes. Lid, 39, 1952, s. 120—122. — VOZDVIŽENSKAJA, O. N. — LAŠUK, L. P.: O některých otázkách ethnografického štúdia kolchozného roľníctva. Čes. Lid, 39, 1952, s. 33—35. — KUŠNER, P. I.: O ethnografickém studiu kolchozného roľníctva. Čes. Lid, 39, 1952, s. 117—120. — KUŠNER, P. I.: Ethnografické studium současného vesnického způsobu života v SSSR. Čes. Lid, 40, 1953, s. 245—251 atď.
- 2 FILOVÁ, B.: K niektorým aktuálnym metodologickým problémom národopisnej vedy. Slov. Národop., 8, 1960, s. 177—188. — DROPOVÁ, L.: K problematike národopisného výskumu súčasnosti. Slov. Národop., 14, 1966, s. 594—600. — MICHÁLEK, J.: Niektoré problémy štúdia ľudovej kultúry v súčasnosti. Slov. Národop., 15, 1967, s. 489—502. — PRANDA, A.: K problematike chápania a zamerania národopisného výskumu súčasnosti. Slov. Národop., 23, 1975, s. 581—601.
 - 3 PRANDA, A.: Základné faktory procesu zmien slovenskej a českej ľudovej kultúry po druhej svetovej vojne. In: Premeny ľudových tradícií v súčasnosti, zv. 1. Československo. Bratislava 1977, s. 33—60.
 - 4 SALNER, P.: Vzťah kvantitatívnych a kvalitatívnych ukazovateľov vo výskume javov sociálnej kultúry v súčasnej dedine. In: Současná vesnice. Teoretické, metodologické a kultúrne politické problémy integrovaného spoločenskovedného výskumu. Brno 1978, s. 101—104.
 - 5 Problematika mechanizmov transmisie etnokultúrnych informácií je značne zložitá. Slovenskí etnografi jej venovali pozornosť jednak z hľadiska mechanizmov, jednak základných činiteľov. Pozri PRANDA, A.: Zur Frage der Transmissionsmechanismen ethnokultureller Informationen in der Gegenwart. Lëtopis (Reihe C), 20, 1977, s. 21—31; PRANDA, A.: Základné činitele procesu prenášania etnokultúrnych informácií. Slov. Národop., 31, 1983, s. 501—516; RATICA, D.: Rodinná výchova ako forma intergeneračného prenosu etnokultúrnych informácií. Slov. Národop., 31, 1983, s. 534—540; KILIÁNOVÁ, G.: Význam medzigeneračných vzťahov pre transmisiu ľudovej prózy na Kysuciach. Slov. Národop., 31, 1983, s. 593—600. — KREKOVIČOVÁ, E.: Miesto rodiny v mechanizme fungovania a transmisie piesní v dedinskom prostredí. Slov. Národop., 31, 1983, s. 601—606. — Z iných hľadísk túto problematiku sprístupňujú i KON, I. S.: Problémy medzigeneračnej transmisie kultúry v období vedeckotechnickej revolúcie. Slov. Národop., 24, 1976, s. 501—513. — HEROLDOVÁ, I.: Předávání etnokulturních informací v etnicky homogenních a etnicky heterogenních rodinách. Slov. Národop., 31, 1983, s. 494—499. — O vplyve niektorých prostriedkov na proces zmien ľudovej kultúry pozri LEŠČÁK, M.: Úloha filmu a televízie v súčasnom vývine ľudovej kultúry. Slov. Národop., 29, 1981, s. 593—603.
 - 6 Zo starších príspevkov pozri MJARTAN, J.: Prvý výskum ľudovej kultúry na družstevnej dedine. Slov. Národop., 1, 1953, s. 253—261. — PODOLÁK, J.: K doterajším výsledkom národopisného výskumu družstevnej dediny na Slovensku. Slov. Národop., 3, 1955, s. 268—277. — BURLASOVÁ, S.: K problému genézy, funkcie a štýlu ľudovej piesne s družstevnou tematikou. Slov. Národop., 12, 1964, s. 3—67. — NOSÁLOVÁ, V.: Niekoľko poznámok k výskumu ľudového odevu v súčasnosti. Slov. Národop., 12, 1964, s. 267—274. — PÁTKOVÁ, J. — PLICKOVÁ, E.: Ľudová výroba na Slovensku a jej súčasné problémy. Slov. Národop., 13, 1965, s. 483—514.
 - 7 FILOVÁ, B.: Filozoficko-metodologický seminár o vplyve industrializácie na súčasnú ľudovú kultúru. Slov. Národop., 14, 1966, s. 506—510. — MARKUŠ, M.: Vplyv industrializácie na ľudovú kultúru. Slov. Národop., 14, 1966, s. 605—615. — PRANDA, A.: Niektoré teoretické otázky štúdia ľudovej kultúry v súčasnosti. Slov. Národop., 18, 1970, s. 39—60. — PRANDA, A.: K problematike výskumu dvojitého zamestnania (tzv. kovoroľníctva). Slov. Národop., 15, 1967, s. 3—43.
 - 8 HORVÁTHOVÁ, E.: K otázkam výskumu vývoja duchovnej kultúry. Slov. Národop., 17, 1969, s. 309—320.
 - 9 BURLASOVÁ, S.: K niektorým otázkam súčasnej piesňovej tvorby. Slov. Národop., 14, 1966, s. 601—604. — MICHÁLEK, J.: K súčasným problémom slovenskej folkloristiky. Slov. Národop., 17, 1969, s. 321—327. — GAŠPARIKOVÁ, V.: K hlavným úlohám súčasného štúdia slovenskej ľudovej rozprávky. Slov. Národop., 17, 1969, s. 347—353. — LEŠČÁK, M.: Poznámky k výskumu súčasného stavu folklóru na Slovensku. Slov. Národop., 19, 1971, s. 207—220.
 - 10 BURLASOVÁ, S.: Ľudová pieseň v súčasnosti. Slov. Národop., 20, 1972, s. 226—233.

- DŮŽEK, S.: Poznámky k výskumu súčasného stavu tanečnej tradície. *Slov. Národop.*, 20, 1972, s. 220—225. — GAŠPARÍKOVÁ, V.: Príspevok k poznávaniu súčasného stavu ľudových rozprávok. *Slov. Národop.*, 20, 1972, s. 403—416. — LEŠČÁK, M.: Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku — metódy, problémy, ciele. *Slov. Národop.*, 20, 1972, s. 185—195. — BURLASOVÁ, S.: K projektu výskumu piesní s družstevnou tematikou. *Slov. Národop.*, 23, 1975, s. 546—552. — BURLASOVÁ, S.: Piesne s tematikou jednotných roľníckych družstiev ako problém súčasnej ľudovej tvorby. *Slov. Národop.*, 27, 1979, s. 163—206.
- 11 Premeny ľudových tradícií v súčasnosti, zv. 1. Československo. Bratislava 1977 (red. M. Leščák — A. Pranda); zv. 2. Socialistické krajiny. Bratislava 1978 (red. A. Pranda); v oboch zväzkoch boli publikované mnohé štúdie základného významu československých i zahraničných autorov k poznaniu tradície i procesu zmien ľudovej kultúry.
- 12 Súbor príspevkov o kultúre družstevnej dediny Sebechleby bol publikovaný v čas. *Slov. Národop.*, 27, 1979, s. 207—314, 359—398. Kvôli dokumentovaniu uvedieme mená autorov a názvy ich príspevkov: PRANDA, A.: Národopisný výskum družstevnej dediny (problémy, metódy, ciele), s. 209—229. — KAHOUNOVÁ-DRÁBIKOVÁ, E.: Odrasť poľnohospodárskej ekonomiky v zmenách ľudovej kultúry družstevnej dediny, s. 230—242. — VALENTOVÁ, V.: Súčasný stav bývania v družstevnej dedine Sebechleby, s. 243—253. — NOSÁLOVÁ, V.: Kontinuita tradícií a ich zmeny v súčasnom odevu Sebechlebov, s. 254—267. — SALNER, P.: Štruktúra súčasnej rodiny v Sebechleboch, s. 268—272. — NEUMANOVÁ, E.: Pracovná aktivita starého človeka na dedine a jeho postoje k súčasnosti očami psychológa, s. 273—279. — KANDERT, J.: Mestský život a chováni obyvateľ miest očima vesničian, s. 280—286. — FEGLOVÁ, V.: Funkcie tradičných prvkov v súčasnom svadobnom obradovom systéme v Sebechleboch, s. 287—291. — LEŠČÁK, M.: Organizačný štatút a súčasné podoby fašiangov v Sebechleboch, s. 292—298. — DANGLOVÁ, O.: Obradové pečivo ako rituálna a výtvarná súčasť svadobného obradu v Sebechleboch, s. 299—307. — FILOVÁ, B.: Výskum kultúry a spôsobu života družstevnej dediny v kontexte úloh slovenskej národopisnej vedy. Na margo seminára o kultúre družstevnej dediny Sebechleby, s. 309—314. — KANDERT, J.: Vesničiané a okolní svět, s. 359—368. — GAŠPARÍKOVÁ, V.: Geľo Sebechlebský v súčasnej prozaickej tradícii (Príspevok k lokálnej charakteristike), s. 269—398.
- 13 PRANDA, A.: Výskum vybraných problémov etnografického štúdia súčasnosti (projekt). *Národop. Inform.*, 1977, č. 3, s. 3—66.
- 14 Dotazník na výskum rodiny, sociálno-profesionálnej úrovne a bývania je zameraný na získanie štatistických podkladov o štruktúre rodiny, profesionálnej a vzdelanostnej štruktúre, sociálnej a bytovej úrovni. Zostavil ho A. Pranda a k 1. júlu 1978 vyplnila pracovníčka MNV v Sebechleboch T. Polláková.
- 15 Vyrátané na základe údajov dotazníka.
- 16 Pozri pozn. 12.
- 17 Z referátov, ktoré odzneli na seminári v Dudinciach, v bulletine *Národopisné informácie*, 1979, č. 2—3, boli uverejnené a týkajú sa Sebechlebov tieto: KUKA, P.: Stručné dejiny Sebechlebov do roku 1918, s. 13—23. — GAJDOŠ, M.: Dejiny Sebechlebov za posledných šesťdesiat rokov, s. 71—100. — V tom istom dvojčísle sú publikované aj referáty z konferencie Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV, ktorá bola v Bratislave v dňoch 19.—21. 9. 1979 pod názvom *Vývojové tendencie kultúry družstevných roľníkov* (s. 175—217).
- 18 Do monografie „Družstevná dedina Sebechleby. Príspevky k poznaniu súčasného spôsobu života a kultúry“, ktorá bola roku 1983 odovzdaná do vydavateľstva SAV VEDA, boli zaradené tieto štúdie: KUKA, P. — GAJDOŠ, M.: Historické predpoklady spoločenských a kultúrnych premien obce; DRÁBIKOVÁ, E.: Družstevná poľnohospodárska ekonomika a jej vplyv na spoločenské a kultúrne procesy; VALENTOVÁ, V.: Transformácia bytového interiéru a jeho súčasné formy; NOSÁLOVÁ, V.: Tradícia a inovácia v súčasnom odevu a hygiene; STOLIČNÁ, R.: Stravovací systém; RATICA, D.: Výchova v rodine; SALNER, P.: Medzigeneračné vzťahy v súčasnej rodine; PRANDA, A.: Vzájomná výpomoc pri stavbe domu; LEŠČÁK, M.: Kontinuita a premeny tradičných etických noriem; FEGLOVÁ, V.: Obyčajová tradícia; DANGLOVÁ, O.: Lokálna tradícia a výtvarný vkus; PLICKOVÁ, E.: Súčasná výtvarná kultúra; GAŠPARÍKOVÁ, V.: Rozprávanie v systéme hodnôt družstevnej dediny; KREKOVIČOVÁ, E.: Súčasný stav a tendencie spevnosti; ŠVEHLÁK, S.: Organizovaná kultúrna a umelecká aktivita. Úvod a Záver napísal editor A. Pranda.

- 19 О методах народописного výskumu pozri najmä práce sovietskych etnografů: ČITAJA, G. S.: Principy i metody polevoj etnografičeskoj raboty. Sov. Etnogr., 1957, č. 4, s. 24—30. — ŽDANKOVÁ, T. A. — KRUPIANSKAJA, V. Ju. — TERENTIEVA, L. N.: Ob organizacii i metodike polevych etnografičeskich issledovanij. Sov. Etnogr., 1956, č. 3, s. 25—34. — GROMOV, G. G.: Metodika etnografičeskich ekspedicij. Moskva 1966. — FROLEC, V.: K metodickým otázkám etnografického terénního výzkumu současné vesnice. Slov. Národop., 27, 1979, s. 313—336, (v tom istom znení aj v bulletine Národop. Inform., 1979, č. 2—3, s. 27—62).
- 20 FROLEC, V., c. d., s. 322.
- 21 V tejto súvislosti chceme upozorniť na možnosť porovnať výsledky bádania kultúry družstevnej dediny na Slovensku s výsledkami bádania súčasnej juhomorav-

skej, ale i československej dediny vôbec. Poznatky vychádzajú v dvoch edíciách, ktoré založil a rediguje V. Frolec. V edícii Lidová kultura a současnost vyšlo do konca roku 1983 spolu 9 zborníkov, z ktorých tri zväzky sa týkajú dediny; zv. 1. Trádice lidové kultury v životě socialistické společnosti. Brno 1974; zv. 2. Životní prostředí a tradice. Brno 1975; zv. 4. Současná vesnice. Teoretické, metodologické a kulturné politické problémy integrovaného společenskovedního výzkumu. Brno 1978 (tam i početná literatúra). V edícii Socializace vesnice a proměny lidové kultury vyšli doteraz dva zväzky. Zv. 1. Socializace vesnice a proměny lidové kultury. Přehledy výsledků výzkumu. Uherské Hradiště 1982; zv. 2. Uherské Hradiště 1983 (prvý zväzok je cyklostylovaný, druhý tlačенý).

ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТА И КУЛЬТУРЫ КООПЕРАТИВНОЙ ДЕРЕВНИ СЕБЕХЛЕБИ. ИСХОДНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Резюме

Проблематика быта и культуры кооперативной деревни в последних двух десятилетиях стала органической составной частью научно-исследовательской деятельности этнографической науки во всех социалистических странах. Ее изучение большей частью уже в первой половине 60-х годов начало конституироваться в качестве особого направления исследований, как специфическая исследовательская установка, которая, благодаря своему научному и общественному значению, постепенно становится в случае большинства этнографических учреждений основной, решающей ориентацией полевой исследовательской работы. Такое положение исследования деревни приобрели главным образом по причинам, которые непосредственно вытекают из потребностей научной и общественно-политической практики в построении основ, а с начала 70-х годов и развитого социалистического общества.

От традиционно ориентированного исследования этнографическое исследование современности, как это направление начало обозначаться в рабочем порядке, отли-

чается своеобразным подходом к объекту и предмету этнографического и фольклористического исследования. Его можно охарактеризовать стремлением в полевой работе последовательно исходить из познания сложных условий, оказывающих влияние на процесс изменений быта и культуры сельского населения. Одновременно для него характерно и стремление объяснить существующее состояние и перспективы дальнейшего развития культуры. Исходным положением становится анализ сложного воздействия различных факторов, которые после второй мировой войны обусловили процесс изменений народных традиций и которые в конкретном пространстве и времени диалектически, часто противоречиво проецируются в его динамику, объем, а также в возможности направления в дальнейшем развитии. В центре внимания находится и стремление объяснить собственные, внутренние закономерности развития культуры и быта людей в последних десятилетиях, главным образом с точки зрения включения прогрессивных ценностей традиций народной культуры в систему куль-

туры, народной по форме, социалистической по содержанию.

Необходимость такой ориентации исследований современности вытекает из того факта, что не только объект исследования (локальная, региональная или этническая общность и отдельные ее профессионально-социальные группы и классы), но и предмет исследования (быт и отдельные явления и участки народной культуры в процессе радикальных изменений), после второй мировой войны, главным образом благодаря индустриализации Словакии и социалистической коллективизации ее сельского хозяйства, осуществленной путем перехода раздробленного индивидуального мелкого производства к промышленным формам организации труда и крупного производства, являются существенно более динамичными, чем когда-либо в предшествующих периодах развития.

Деревня была, в Словакии и далее остается, одной из основных форм заселения. Поэтому естественно, что в этнографических исследованиях современности ее проблематике уделяется достаточно широкое место с точки зрения научного значения. Исследование быта и культуры кооперативной деревни, сосредоточенное в период 1976—1980 гг. в соответствии с Государственным планом фундаментальных исследований на деревню Себехлеби (район Зволен), следует понимать поэтому как естественное продолжение той части исследовательских усилий Института этнографии САН и всей этнографической науки в Словакии, которое еще в середине 60-х годов сформировалось в качестве прогрессивного подхода к изучению культуры деревни и которое в последующее десятилетие выкристаллизовалось как систематическая, целенаправленная ориентация на проблемы, тесно связанные с исследованием влияния строительства социализма на культуру народа и на процесс сближения деревни с городом.

Почему объектом этнографических исследований современности стала деревня Себехлеби, автор объяснил в особом проекте. Выбор был основан на следующих критериях: а) чтобы деревня по численности населения относилась к типичным словацким деревням (1000—3000 жителей); б) чтобы она имела компактное заселение

(без выселок и хуторов); в) единый этнический состав; г) характер центральной деревни с разветвленной профессионально-социальной и образованностной структурой, с сильной миграцией за работой в промышленность и в сферу обслуживания; д) богатые традиции собственной культуры; е) сильный в экономическом отношении единый сельскохозяйственный кооператив. Все эти критерии выполняет деревня Себехлеби.

Авторы отдельных работ на основе собственных полевых исследований, а также данных „Опросника по исследованию семьи, социально-профессионального уровня и жилища“, заполненного на 1. 7. 1978 г., анализируют основные статистические показатели структуры семьи, профессиональной структуры, структуры образования, а также социального и жилищного уровня деревни. Поскольку невозможно было охватить всю широту проблематики, коллектив исследователей сосредоточил свое внимание на некоторые избранные проблемы, которые в данный период кажутся наиболее заслуживающими внимания. На участке материальной культуры изучались влияния проблемы кооперативной сельскохозяйственной экономики на общественные и культурные процессы, на трансформацию интерьера жилища, преемственность и инновацию традиций в народной одежде и гигиене и на изменения в системе питания. На участке духовной и общественной культуры такими проблемами оказались вопросы воспитания и отношений между поколениями в семье, значение сохранения института взаимной помощи в строительстве индивидуального дома, преемственности и перемен традиционных норм народной этики и вопросы значения обычных традиций. И, наконец, в художественной культуре внимание привлекли проблемы локальной традиции и художественного вкуса и общая изобразительная культура деревни, далее проблемы роли современного народного рассказывания, состояния и тенденции развития пения, а также последствия организованной культурной и художественной активности для местных и областных традиций.

Выводы исследовательских зондов подтвердили известный факт, что после второй мировой войны в развитии быта и куль-

туры народа произошел важный перелом. Разрушались старые принципы и общественные нормы, хотя новые, социалистические еще в практике не существовали, они лишь постепенно создавались и стабилизировались. После рассмотрения конкретных результатов исследований каждого из пятнадцати авторов монографии о культуре кооперативной деревни Себехлеби (которая уже передана в печать в издательство САН), следует их оценить как важ-

ное научно-исследовательское дело. Оно успешно завершает одну из фаз развития деятельности Института этнографии САН, конкретный этап исследования процесса изменений в традициях быта и культуры народа. Так что в последующий период внимание может быть сосредоточено на исследовании включения прогрессивных традиций народной культуры в систему социалистической культуры и быта трудящихся.

DIE ERFORSCHUNG DER LEBENSWEISE UND KULTUR DES GENOSSENSCHAFTLICHEN DORFES SEBECHLEBY (AUSGANGSPUNKTE UND ERGEBNISSE)

Zusammenfassung

Die Problematik der Lebensweise und Kultur des genossenschaftlichen Dorfes wurde in den letzten zwei Jahrzehnten zu einem organischen Bereich der Forschungstätigkeit der ethnographischen Wissenschaft in allen sozialistischen Ländern. Das Studium dieser Problematik begann sich bereits in der ersten Hälfte der sechziger Jahre als separate Forschungsrichtung, als spezifische wissenschaftliche Orientierung zu konstituieren, die sich wegen ihrer wissenschaftlichen und gesellschaftlichen Bedeutung in mehreren ethnographischen Arbeitsstätten zur grundlegenden, entscheidenden Orientierung der Feldforschung entwickelte. Diese Position erlangte die Erforschung des Dorfes besonders aus den Gründen, die unmittelbar aus den Erfordernissen der wissenschaftlichen und gesellschaftspolitischen Praxis beim Aufbau der Fundamente des Sozialismus hervorgingen und seit Beginn der siebziger Jahre auch den Bedürfnissen der entwickelten sozialistischen Gesellschaft entsprachen.

Von der traditionell orientierten Forschung unterscheidet sich die ethnographische Erforschung der Gegenwart — so begann man diese Orientierung in der Ethnographie vorläufig zu bezeichnen — durch ihre besondere Einstellung zum Objekt und Gegenstand des ethnographischen und folkloristischen Studiums. Man kann diese Richtung damit charakterisieren, daß

sie sich in der Feldforschung bemüht, konsequent von der Kenntnis der komplizierten Bedingungen auszugehen, die den Prozeß der Veränderungen in der Lebensweise und Kultur der Landbevölkerung beeinflussen. Gleichzeitig ist für diese Richtung auch das Bestreben kennzeichnend, den gegenwärtigen Zustand zu erläutern und die Perspektiven der weiteren Entwicklung der Kultur aufzudecken. Ausgangspunkt der Forschung ist eine gründliche Analyse der komplizierten Auswirkungen verschiedener Faktoren, die nach dem zweiten Weltkrieg den Prozeß der Veränderungen in der volkstümlichen Tradition bedingten. Diese Faktoren spiegeln sich in der konkreten Zeit und im konkreten Raum dialektisch, oft auch widersprüchlich, in der Dynamik und im Umfang des Prozesses sowie in den Möglichkeiten der Orientierung seines weiteren Verlaufs ab. Im Vordergrund des Interesses steht auch das Bestreben, die eigenen, inneren Gesetze der Entwicklung der Kultur und Lebensweise des Volkes in den letzten Jahrzehnten besonders vom Blickpunkt der Eingliederung progressiver Werte der Volkskultur in das Kultursystem einzugliedern, das seiner Form nach national und seinem Inhalt nach sozialistisch ist.

Die Notwendigkeit, die Erforschung der Gegenwart so zu orientieren, ergibt sich auch aus der Tatsache, daß nicht nur das

Objekt der Forschung (die lokale, regionale oder ethnische Gemeinschaft und ihre einzelnen professionel-sozialen Gruppen und Klassen) sondern auch der Gegenstand der Forschung (die Lebensweise, die einzelnen Phänomene und Bereiche der Volkskultur im Prozeß ihrer radikalen Veränderungen) nach dem zweiten Weltkrieg besonders durch die Industrialisierung der Slowakei und durch die sozialistische Kollektivierung ihrer Landwirtschaft, die den Übergang von der individuellen Kleinproduktion zu industriellen Formen der Arbeitsorganisation und zur Großproduktion zur Folge hatte, wesentlich dynamischer geworden sind, als dies jemals in früheren Epochen der Fall war.

Das Dorf war und bleibt in der Slowakei auch weiterhin eine der grundsätzlichen Siedlungsformen. Es ist deshalb nur natürlich, wenn seiner Problematik in der ethnographischen Erforschung der Gegenwart im Hinblick auf ihre wissenschaftliche Bedeutung ausreichender Raum gewährt wird. Das Studium der Lebensweise und Kultur des genossenschaftlichen Dorfes, das sich in den Jahren von 1976 bis 1980 im Sinne des Staatlichen Programms der Grundforschung auf das Dorf Sebechleby (Kreis Zvolen) konzentrierte, muß deshalb als natürliche Fortsetzung jenes Teils der wissenschaftlichen Vorhaben des Ethnographischen Instituts der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava und der gesamten ethnographischen Wissenschaft in der Slowakei betrachtet werden, der sich bereits um die Mitte der sechziger Jahre als progressive Einstellung zum Studium der Dorfkultur formierte und im folgenden Jahrzehnt als systematische, zielbewußte Orientierung auf die Probleme dieser Kultur herauskristallisierte. Dieses Studium verläuft in engem Zusammenhang mit der Erforschung des Einflusses, den der Aufbau des Sozialismus auf die Kultur des Volkes und auf die Annäherung des Dorfes an die Stadt ausübt.

Die Gründe, deretwegen die Gemeinde Sebechleby zum Objekt der ethnographischen Erforschung der Gegenwart gewählt wurde, erläuterte der Autor dieses Beitrags in einem besonderen Projekt. Die Wahl ging von folgenden Kriterien aus: a) die

Gemeinde sollte durch die Zahl ihrer Bewohner (1000 bis 3000 Einwohner) zu den typischen slowakischen Dörfern gehören, b) sie sollte eine kompakte Siedlungsform (ohne Einöd- und Rodeackersiedlungen) aufweisen, c) eine einheitliche ethnische Zusammensetzung ihrer Bewohner haben, d) den Charakter einer Zentralgemeinde mit einer reichgegliederten beruflichsozialen und Bildungsstruktur sowie mit einer starken Migration zur Arbeit in Industriebetriebe und in die tertiäre Sphäre haben, e) eine reiche Tradition der eigenen Kultur, und f) eine prosperierende landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft haben. Alle diese Kriterien besitzt das Dorf Sebechleby als Gemeinde in vollem Maß.

Die Autoren der einzelnen Studien analysierten auf Grund eigener Feldforschungen sowie anhand von Angaben aus dem zum 1. 7. 1978 ausgefüllten „Fragebogen zur Erforschung der Familie, des sozial-professionellen Niveaus und der Wohnkultur“ die grundsätzlichen statistischen Indizes der Zusammensetzung der Familie, die Berufs- und Bildungsstruktur sowie das soziale und das Wohnungsniveau der Gemeinde. Da es nicht möglich war, die zu erforschende Problematik in ihrer ganzen Breite zu bewältigen, konzentrierte sich das Forscherkollektiv auf einzelne ausgewählte Probleme, die zu dieser Zeit am bemerkenswertesten schienen. Auf dem Gebiet der materiellen Kultur waren dies die Probleme des Einflusses der genossenschaftlichen Agrarökonomik auf die gesellschaftlichen und kulturellen Prozesse, auf die Veränderungen in der Wohnungseinrichtung, auf die Kontinuität und Innovation in der Volkskleidung sowie auf die Veränderungen in der Hygiene und im System der Beköstigung. Im Bereich der geistigen und gesellschaftlichen Kultur erschienen als solche Probleme: Fragen der Erziehung und der Beziehungen zwischen den Generationen innerhalb der Familie, die Bedeutung der Institution der gegenseitigen Hilfeleistung beim Bau des Wohnhauses und der Fortbestand dieser Institution, Fragen der Kontinuität und der Veränderungen in den traditionellen Formen der Ethik des Volkes und Fragen der Bedeutung der Brauchtümlichen Traditionen. Auf dem Gebiet der Kunst fesselten folgende Fragen

die Aufmerksamkeit der Forscher: Probleme der örtlichen Tradition des künstlerischen Geschmacks und der gesamten darstellenden Kultur, Probleme der Sendung des derzeitigen volkstümlichen Erzählens, Fragen des heutigen Zustandes und der Tendenzen in der Entwicklung der Gesangskultur sowie die Auswirkungen der organisierten kulturellen und künstlerischen Betätigung auf die lokalen und regionalen Traditionen.

Die Ergebnisse der Forschungen bestätigten die bekannte Tatsache, daß nach dem zweiten Weltkrieg in der Entwicklung der Lebensweise und Kultur des Volkes ein bedeutsamer Bruch eintrat. Die alten Prinzipien und gesellschaftlichen Normen wurden zerstört, obwohl es praktisch noch keine neuen, sozialistischen Grundsätze gab, da sich diese erst allmählich entwickelten und stabilisierten. Mit dem Hinweis auf die konkreten Resultate der Forschungs-

arbeit jedes der 15 Autoren der Monographie über die genossenschaftliche Gemeinde Sebechleby, die dem Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Bratislava zur Drucklegung übergeben wurde, darf man dieses Werk als eine bedeutende wissenschaftliche Tat werten. Mit ihm wird eine der Entwicklungsetappen in der Tätigkeit des Ethnographischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften abgeschlossen. Damit endet zugleich auch eine konkrete Etappe des Studiums des Prozesses der Veränderungen in der traditionellen Lebensweise und Kultur des Volkes in dem Sinne, daß sich die Aufmerksamkeit der Forscher in der Folgezeit auf die Eingliederung fortschrittlicher Komponenten der Volkskultur in das System der sozialistischen Kultur und in das Leben der Werktätigen konzentrieren wird.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 32, 1984, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emilia Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., PhDr. Adam Pranda, CSc.,
prof. Antonín Robek, DrSc., PhDr. Viera
Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin
Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1984

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук
Год издания 32, 1984, № 3
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 32, 1984, Nr. 3. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 32, 1984, No. 3
Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

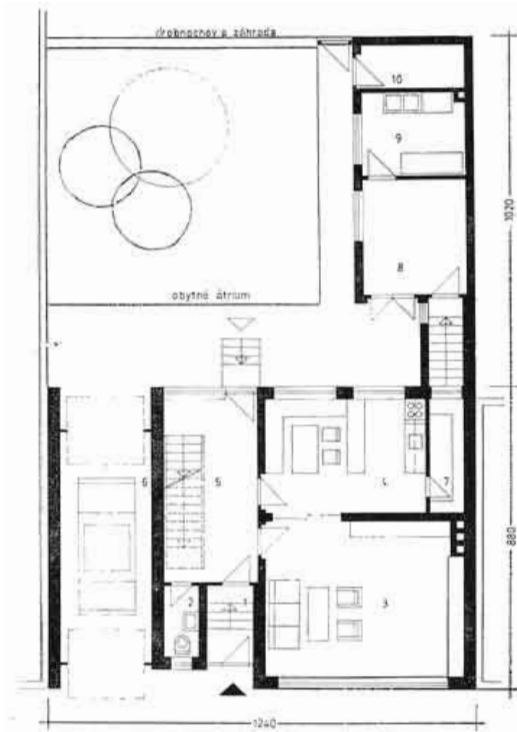
Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences
Année 32, 1984, No. 3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

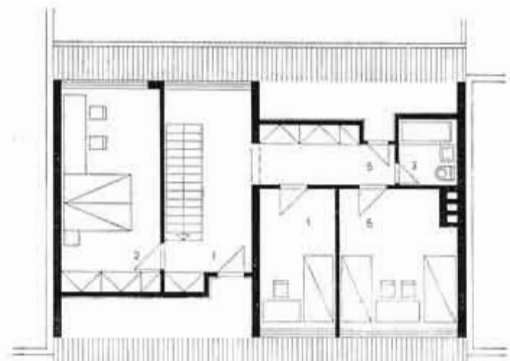
Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Prizemie M 1 : 100

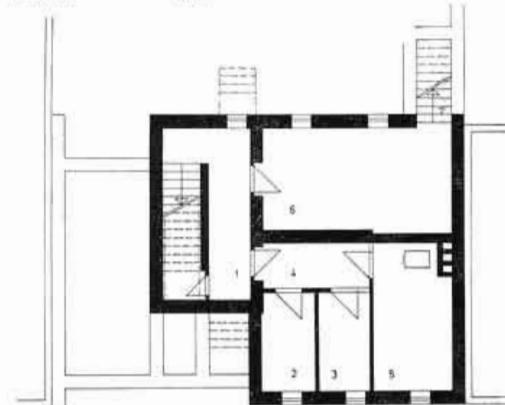
1. Závetie	3,0 m ²	6. Garáž	17,8 m ²
2. WC	2,0 m ²	7. Komora	2,3 m ²
3. Obyvacia izba	26,0 m ²	8. Dielňa	10,2 m ²
4. Jedáleň	16,3 m ²	9. Práčovňa	7,2 m ²
5. Chodba, schodíšte	14,0 m ²	10. Sklad	3,7 m ²

PRIZEMIE PODKROVIE

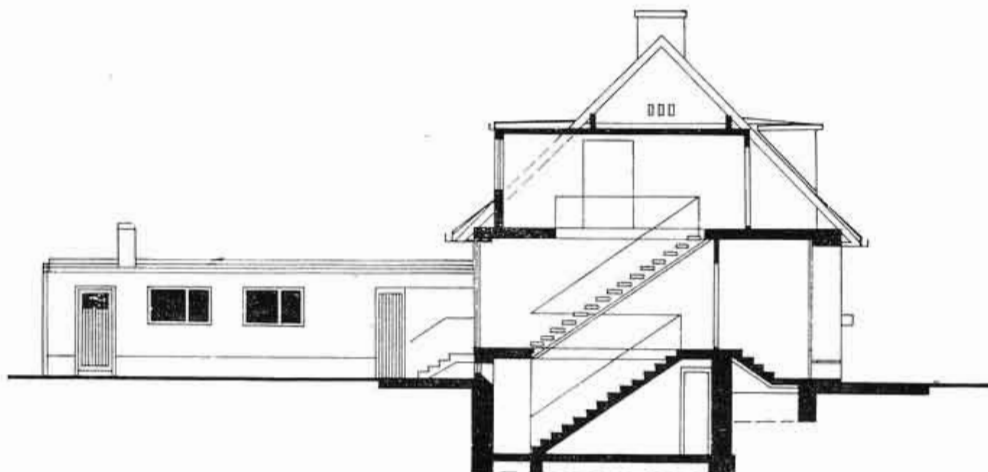

Suterén M 1 : 100 Podkrovie M 1 : 100

1. Schodíšte	13,5 m ²	1. Chodba	8,7 m ²
2. Sklad	4,6 m ²	2. Izba	15,0 m ²
3. Sklad	4,7 m ²	3. Kúpeľňa	3,6 m ²
4. Chodba	3,5 m ²	4. Izba	9,6 m ²
5. Kuchňa	10,1 m ²	5. Oúkladacia izba	5,8 m ²
6. Pivnica	17,9 m ²	5. Izba	14,8 m ²
7. Schodíšte	2,8 m ²		

SUTERÉN

REZ

INDEX 49616